

conjugibus pudicitiam commendasse, et te a veritate procul errasse? Utilur et infinitivis nominum loco, ut cap. 13, *O probare! o errare! o delirare!* quod et Optato, et Augustino est non insuetum. Sermo autem Donatistæ seu Fulgentii totus linguam sapit Africanam, et Augustini sæculum redolere videtur, a Petiliani stilo non admodum alienus. Huc usque Lovanienses.

Censuram superiorem Bernardus Vindingus in Critico Augustiniano confirmat, additque hæc a se observata *verbiis* signa. Cap. 2, dicit auctor Donatistas Deum metuere ac divinam legem servare. Cap. 42, Silvanum Cirtensem tradidisse Felici curatori *Sacramenta*: qui tamen non nisi *capitulatam argenteam et lucernam argenteam tradiderat*, ut legitur lib. 3 contra Cresconium, cap. 29, et lib. 4, cap. 56, et infra in Gestis apud Zenophilum consularem. Cap. 23, ait Ananiam et Sapphiram occisos a Petro. At Augustinus in epist. 44, n. 10, scribit, *De Novo Testamento ostendi non posse, quod justus quisquam interfecerit aliquem*. Quod subjungit de Simone Mago perempto, hausit ex apocryphis libris, quorum auctoritate niti contra adversarium nolisset Augustinus, ut intelligitur ex lib. 15 contra Faustum, cap. 9. Præterea cap. 26, exprobrat Donatistis quod transgredierentur *mandatum seniorum*, ut statuerent suas traditiones. At Augustinus opponeret potius ipsa Christi verba, Matth. xv, 5, *Quare transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* Tandem librum hunc refert Vindingus inter opuscula quæ a Vigilio Tapsensi conficta existimantur.

CONTRA FULGENTIUM DONATISTAM INCERTI AUCTORIS LIBER.

CAPUT PRIMUM. — Libellum, quem mihi Religio tua, frater Fulgenti, direxit, non aspernatus accepi: quem utrum ipse dictaveris, an aliunde quæsieris, non satis admiror. Est enim et hoc nostræ religionis officium, non personas intendere, sed veritatem in omnibus quærere, inventam agnoscere, et agnitam custodire. Sic enim apostolus Paulus dicit: *Omnia probate, quod bonum est tenete; ab omni specie mala vos abstinete* (1 Thess. v, 21, 22). Breviter igitur dicam quod ingeniosius litteris dilatasti. Dixisti *Unum esse Baptisma, quod Samaritanus, id est, hæreticus, habere non meruit. Unum hortum conclusum, qui est Ecclesia, fontem habere signatum, de quo nullus alienus attingit. Unum oleum, quod est Chrisma sanctissimum, quod morituræ muscæ corrumpunt, et peccatores omnino non dabunt*. Contra hæc mihi in adiutorio Domini paranda responsio est, nec aliunde sumenda, nisi ex lectione divina. Verbi ergo principium jam sumamus, imo ipsum Verbum principium Jesum Dominum, ducem ac principem cælestis militiæ teneamus, bella geramus, et ejus manu sacrata tuba petamus muros validissimos civitatis nefariæ Jericho: id est altitudinem mundanæ sapientiæ testamenti dominicis circumdemus, veritatis et libertatis vocibus conerepimus; adversarios in domo Raab, id est, Ecclesiæ quæ nullius ejus suscepit, propter mundi excidium confugere compellamus: pertinaces anathemate condemnemus, ut hactenus victores esse possimus. Hæc ergo ex Lege adversus Legem, ex Dei Testamento adversus Dei Testamentum, ex veritatis fonte adversus veritatis fontem tam obice forti prima fronte sumpsisti, quasi possit veritas a semetipsa devinci, aut gloria luminis sua luce fuscari.

CAPUT II. — DONATISTA dixit: Dominus et Salvator noster Jesus Christus unici Baptismi doctor et custos, ne sitientes animas per aridos lacus mentis error abduceret, perennes haustus sibi esse proclamans, in Evangelio suo ita testatus est, dicens: *Qui sitit, veniat et bibat, qui credit in me, sicut Isaias dicit*.

CATHOLICUS respondit: Non habet, sicut dicit Isaias: sed, *Sicut dicit Scriptura*. Sed ista velut impedimenta despiciam, ne longo sermone utilitatem legentis excludam.

DONAT. dixit: *Qui credit in me, sicut dicit Isaias, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. vii, 37, 38): et ne passim et ubique bibi posse diceretur, merita aquarum ipse discrevit, dum Samariæ aposto-

siæ originem in proprio fonte damnavit. *Qui biberit inquit, ex hac aqua, sitiet iterum: qui biberit ex aqua quam ego dederò, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. iv, 15).

CATH. respondit: Hæc utique ideo posuisti, ut nos catholicos quasi Samaritanos et sine Baptismo demonstrares. Jam ergo Donatistas in Samaritanis incipe speculari. Samaritanorum dogmata Regnorum libro docente tale fuit: Deum timebant, et simul figmenta colebant: divinam legem servabant, et patrum errores minime deserebant: circumcisionis signum habebant, et Israelitarum collegium non tenebant (III Reg. xii et xiii). Hoc et vos facitis: Deum metuitis, et figmentum luteum Donatum pariter colitis. Et hic enim ex terræ pulvere figuratus est. Divinam legem servatis, et parentum errorem non relinquitis: Baptismi habetis sacramentum, et Catholicorum non vultis habere consortium. Ecce vos eis per omnia similatis. Sicut ergo tunc Samaritanorum circumcisio secundo dari non poterat, ita nunc Donatarum Baptisma iterari non debet, Domino Christo dicente, *Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi* (Joan. xiii, 10). Circumcisio enim Samaritanorum Baptisma significat Donatarum, dicente Apostolo, *Circumcisi estis circumcisione non manu factâ in exspoliatione corporis carnis, sed in circumcissione Christi, consepulti ei in Baptismo* (Coloss. ii, 11, 12). Quod autem ait Dominus, *Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum*; non de Baptismate, sed de terræno locutus est elemento. Nam si Baptisma hic vellet ostendere, nullo modo a Samaritana muliere postulasset. Denique puteus ille non Samariæ dictus est, sed Jacob, et utique Jacob non fuit hæreticus, sed Deo dilectus, semper charus, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus.

CAPUT III. — DONAT. dixit: Nunquam ergo Ecclesiæ spiritus patitur jungi, quod ore divino meruit diffamari, Legis præconio præmonente, *Duo contra duo, unum contra unum* (Eccli. xxxiii, 15). Et Dominus in Evangelio: *Tunc, inquit, duo erunt in agro; unus assumetur, et unus relinquetur: duæ molentes in molendino; una assumetur, et una relinquetur* (Matth. xxiv, 40, 41). Vides ergo duo genera esse baptismatum et duo premia meritorum, dum unum lethalis ingenii ardor exurit, et bibulae sitis perennes haustus excoquit: alterum quod semel potandarum meatibus sitium vite perennitatem¹ sancivit, utique in effosis

¹Am., *sitium vite perennitate*.

gurgitibus perpetuas ariditates ostendit, et dum ejus piè meritum clausit, mortis aditum patefecit, dicente Jeremia: *Duo mala fecit populus iste; me dereliquerunt, et effoderunt sibi lacus detritos, qui aquam non possunt portare* (Jerem. II, 13). Et iterum: *Omnies qui derelinquunt te, confundentur; recedentes a te, scribentur in libro mortis, quoniam dereliquerunt te fontem vitæ* (Id. XVII, 13).

CATH. respondit: Tu unum contra unum, ego multa baptismata assero contra unum. Etenim Paganus baptizat, et Judæus baptizat, et Sadducæus baptizat, et multi extra regulam datæ legis baptizare non cessant. Sed illud est unum quod verum, illud verum quod Christi, illud Christi quod Patris et Filii et Spiritus sancti: hoc est verum, hoc salubre, huic nullum est comparandum. Hoc qui non accipit, ipse sibi et vitæ meritum clausit, et mortis aditum patefecit.

CAPUT IV. — DONAT. dixit: Quod si, ut asseris, una fides in utroque consistit; cur inter fidelem aquam et perfidam justa separatione discrevit, testante Domino per Isaiam: *Quis nuntiavit vobis quia ignis ardet? quis nuntiavit vobis locum illum æternum? Ambulans in justitia, prædicans viam rectam, odio habens facinus et injustitiam, et manus abstinens a muneribus, et gravans aurem ut non audiât judicium sanguinis, et comprimens oculos suos ne videant iniquitatem, hic inhabitabit in alta spe; fortis panis illi dabitur, et aqua ejus fidelis* (Isai. XXXIII, 14-16). A cujus fide perfidiam separans, Jeremia testante, sic posuit: *Uiquid injuriantes me prævalent? Plaga mea solida facta est; unde sanabor? Facta est mihi sicut aqua mendax non habens fidem* (Jerem. XV, 18).

CATH. respondit: Hæretici omnes licet in sua sibi disputatione discordent, in Baptismi tamen traditione solènni verbo concordant: sicut circumcisio una, sed fide varia in Judæis et Samaritanis veteribus consistebat. Necessè est ergo sicut tunc, ita et nunc fieri oportere conversis, ut quod disputatione sola petatur, sola iterum disputatione solvatur; ut audire de Domino possint, *Jam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis: manete in me et ego in vobis* (Joan. XV, 5). *Omnia enim in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt* (I Cor. X, 11).

CAPUT V. — DONAT. dixit: Ezechiel quoque sic dixit: *Et videbunt, quia plures sunt qui averterunt aquam antiquæ piscinæ, et non aspexerunt ad eum qui fecit eam ab initio, et eum qui illam condidit non viderunt* (Isai. XXII, sec. LXX). Inaudita dementia perfidorum, nec divinis velle vocibus credere, nec Apostoli simplicem doctrinam erroris sui faucibus velle servare.

CATH. respondit: Absit, absit ut aquam antiquæ piscinæ, sicut vos, in partem ducamus, aut divinis eloquiis non credamus. Quod legimus, credimus; et quod credimus, prædicamus. Audi quæ sit origo nostra, et ubi ejus aqua diffusa. In Zacharia sic habes: *Exibunt aquæ vivæ de Jerusalem; medium earum ad mare orientale, et medium earum ad mare novissimum; hoc est, ab Jerusalem usque ad fines terræ; æstate et hieme erunt; id est, omni tempore erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram* (Zach. XIV, 8, 9): hoc est, omni terræ Christus dominabitur, non Donatus. Hæc est possessio, hæc hæreditas Christi, quæ a sanctis colitur, et perenni fonte rigatur, de qua ei dictum est, *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Psal. II, 8). Qui in ipsa est, hæres adscriptus est: qui in ipsa non est, jam damnatus et morti destinatus est, Scriptura dicente, *Qui egressus fuerit fores domus tuæ, ipse sibi reus erit* (Exod. XII).

CAPUT VI. — DONAT. dixit: Hinc sibi Deus unicum Baptisma esse proclamat; hinc Apostolus unum

cunctis dixisse confirmat, Deo per Salomonem probante: *Hortus conclusus, soror mea, sponsa mea, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradus cum fructu pomorum* (Cant. IV, 12, 13).

CATH. respondit: Recordare, lege omnia, adverte diligenter et vide quod ex hoc paradiso, ex hoc horto concluso, ex hoc fonte signato, etiam foris salutis unda decurrat, quæ vadit contra Assyrios, contra vos videlicet Donatistas. Ex Assyriis enim Samaritani illi nascuntur, qui vobis sunt comparati. *Ipse est, inquit Scriptura, fluvius qui vadit contra Assyrios* (Gen. II, 14); contra inimicam Dei populo gentem: non pro illis vadit, sed contra. Quibusdam enim est odor mortis in mortem, quibusdam vero odor vitæ in vitam (II Cor. II, 16). Sicut enim qui manducat et bibit sanguinem Domini indigne, judicium sibi manducat et bibit (I Cor. XI, 29); sic et qui accipit indigne Baptisma, judicium accipit, non salutem. Nam et Judas proditor bonum corpus, et Simon Magus bonum Baptisma Christi percepit: sed quia bono bene non uti sunt, mali male utendo delecti sunt. Bonum est Baptisma, bonum est Christi sanguis et corpus, bona est lex, sed si quis ea legitime utatur (I Tim. I, 8). Neque enim et quia foris est, divina non est; aut quia ab alienis habetur, aliena putabitur; aut quia a malis injuste tractatur, a nobis juste damnabitur. Aqua paradisi, aqua Trinitatis est: hanc ubi agnoscimus paradisi, non negamus; hanc ubi non perspicimus, paradisi omnino non dicimus; quæcumque foris nata est, paradisi nullo modo dicenda est: ut putat Manichæus, quia nunquam fuit in paradiso, nec sicut vos de Ecclesia foras egressus est, aqua paradisi potandus est, quia foris exortus est. Hic opus habet ut vivat, ne in æternum moriatur: sed ut legitime vivat, in ipsa vivat, ne judicium manducet et bibat.

CAPUT VII. — DONAT. dixit: E contra Apostolus dixisse testatur: *Unus Deus, una fides, unum Baptisma* (Ephes. IV, 5). Nulla in doctrina divina varietas, per omnia Dominum sequitur servus, in nullo differt a Magistro discipulus. Quem sequeris, quem imitaris, quem hujus flagitii arbitraris auctorem?

CATH. respondit: Da mihi aliquem sanctorum post Trinitatem rebaptizare, quod facis. Lege mihi, non illas scripturas, quarum auctoritate non teneor; sed Novi et Veteris Testamenti, quibus utrique subjicimur. Si unum est Baptisma, cur duplicas unum? Non enim aliud iteras, quam quod invenis verum. Quoniam ergo quæ destruxistis, ea iterum reedificatis; prævaricatores vos esse monstratis.

CAPUT VIII. — DONAT. dixit: Aut si unum putas cum reis aliqua permixtione conjunctum sacramentum Baptismi, audi Prophetas, quibus sit recte dispensum, dicente Salomone, *Fons vitæ in manibus justis* (Prov. X, sec. LXX).

CATH. respondit: Bene de vobis Dominus dixit, qui errorem vestrum ante prævidit: *Vos estis qui justificatis vos coram hominibus: Dominus autem novit corda vestra: quia quod altum est hominibus, abominabile est apud Deum* (Luc. XVI, 15). Si justus es, et fons vitæ in manu tua est, non homo, sed Deus es. Ad te confugiatur, tibi credatur, in te spes omnis vitæ ponatur, ipsam Baptisma in nomine tuo detur, et de Domino taceatur. Vis scire ubi hunc fontem vitæ requiras? In Psalmo habes: *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* (Psal. XXXV, 10). Non legisti: *Filius malus superbos oculos habet: filius malus ipse se justum dicit, cæcus autem suos non abluet* (Prov. XXIV, sec. LXX)? Nisi te ut hominem, reum esse cognoveris, nisi te peccatorem veraci corde clamaveris, justificari omnino non poteris, dicente propheta, *Dic prior iniquitates tuas, ut justificeris* (Isai. XLIII, 26). Et Joannes apostolus: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (I Joan. I, 8).

¹ In B., copiam. Sequimur Morel, Element. Critic., pagg. 85, 84. M.

¹ Juxta Morel hic legendum, putandus est. Vide Element. Critic., pagg. 167, 168. M.

CAPUT IX. — DONAT. dixit : Et David dicit, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

CATH. respondit : Dic ergo mihi aliquem tuorum, quem probes non esse peccatorem, ut oleum vestrum non possit esse peccatoris ; cum scriptum sit, *Nullus est hominum qui non peccet* (Eccl. vii, 21). Interpretes malo desuper. Lege, ut sensum possis accipere¹ : sic ait, *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me ; oleum autem peccatoris non ungit caput meum* (Psal. cxl, 5) : hoc est, Melior est misericors increpatio, quam lenis adulatio ; sicut et illud, *Meliora sunt vulnera amici quam voluntaria oscula inimici* (Prov. xvii, 6). Oleum peccatoris blandimentum est adulatoris, de quo alibi dicit : *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula* (Psal. lrv, 22). Oleum justus spiritus est Dei, dicente Petro, *Jesum a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto* (Act. x, 38). Desine itaque Spiritum sanctum oleum dicere peccatoris, ne Deum incipias asserere peccatorem.

CAPUT X. — DONAT. dixit : Aperta confessio perfidorum isto loco monstratur, quæ inimica præsumptione a facinoroso sacerdote contacta polluitur, cujus sacrificium velut oleum voce divina respuitur. *Facinorosus, inquit, qui sacrificat mihi, velut qui canem occidat ; et qui offert similitudinem, quasi sanguinem porcinum ; et qui offert thus in memoria, quasi blasphemus* (Isai. lxvi, 5).

CATH. respondit : Certum est quod sacerdotis et plebis exsecretur Deus ac despiciat holocausta, si bona non adfuerit conscientia. Aut si de sacerdotibus solum dictum cupis intelligi, quomodo apud vos facinorosorum non polluitur confectio sacerdotum ? Dicis, *Quamdiu mali latent, inquinare non possunt ; propter quod scriptum est, Quæ occulta sunt, mihi ; quæ manifesta sunt, vobis* : (Deut. xxix, 29). Si ergo quamdiu mali latent, inquinare non possunt, cur longe positas nationes, quibus nomen Donati et Cæciliani habetur incognitum, rebaptizare non times ? Quis vestrum aliquorum mala in eorum pertulit aliquando notitiam ? Et si pertulisset et non probasset, in nullo prorsus obsesset, juxta illud : *Quæ occulta sunt, mihi ; quæ manifesta sunt, vobis.*

CAPUT XI. — DONAT. Dixit : Adhuc ejus aquas turbidas Propheta spiritu manifestat : *Imposuisti, inquit, in mari equos tuos turbantes aquas multas* (Habac. iii, 15). *Me contempsit Galaad civitas, quæ operatur stulta, turbat aquas ; et fortitudo tua sicut hominis piratæ* (Osee vi, 8, 9).

CATH. respondit : Agnosce in te tua tela converti, sicut scriptum est, *Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur* (Psal. xxxvi, 15). *Fortitudo tua, Donatista, sicut hominis piratæ, qui viribus rebaptizas, viribus in aqua pugnas, viribus in aqua necas : ista gerens pirata captus occideris, nisi conversus poenitueris, et regi Christo in Catholica militaveris.*

CAPUT XII. — DONAT. dixit : Si ergo unico fonte Ecclesia gloriatur, utique traditorum spelunca est, quæ in aquarum multitudine extollitur, et Baptismi sui ebrietate confusa, cum regibus fornicatur, dicente Joanne, *Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ sedentis super aquas multas, et inebriati sunt omnes inhabitantes terram a vino fornicationis ejus* (Apoc. xvii, 1). Rogo, quæ sunt aquæ multæ, nisi plura baptismata ? quæ mulier fornicaria, nisi traditorum spelunca, quæ regum voluptatibus servit obnoxia, a quibus persecutionibus poculum bibens, ebria cæcitate populis miscet, et in amentiam quos rigaverit ducit ? cujus accessum sapientissimus Salomon interdixit : *Ab aqua, inquit, aliena abstine te, et de fonte alieno ne biberis, ut longo vivas tempore, et adjicientur tibi anni vitæ tuæ* (Prov. ix, 18, sec. LXX). *Fons aquæ tuæ privatus sit tibi, ne quisquam extra-*

neus communicet tibi (Prov. y, 16, 17). Solus ergo privatum non habet fontem, qui meretricis aquarum possidet multitudinem. Joannes quoque apostolus aquarum multitudinem improbat, dicens : *Et dixit mihi angelus, Aquas quas vidisti, super quas sedet fornicaria illa, populi, turbæ et nationes sunt* (Apoc. xvii, 15).

CATH. respondit : Ut video, ubicumque aqua nominata est male, bene¹ Baptisma credidisti. Sed in bono tibi, in malo mihi illam tribuere voluisti, ut de vobis impleretur quod Paulus apostolus dixit, *Nescientes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant* (I Tim. i, 7). *Quemadmodum enim Joannes et Mambres restiterunt Moysi, ita hi resistunt veritati* (II Tim. iii, 8). Angelus dicit, *Aquas quas vidisti, populi, turbæ et nationes sunt. Et tu angelo exponenti resistis et dicis, Rogo, quæ sunt aquæ multæ, nisi plura baptismata ? quæ mulier fornicaria, nisi traditorum spelunca ? Si et traditorum vocabula cupis addiscere, habes vestros ; Silvanum Cirtensem Felici curatori Sacramenta tradentem. Habes Marinum ab Aquis Tibilitanis Romano curatori tres codices offerentem. Habes Victorem Ruscicadiensem quatuor Evangelia veluti delictitia comburentem, qui Cæcilianum absentem damnare ausi sunt innocentem. Hæc est spelunca latronum, hæc progenies traditorum, hæc mulier fornicaria, quæ relicto Christo, Donato prostituit lupanaria : cujus domus, juxta Salomonem, secessus est mortis, cujus viæ sunt inferorum* (Prov. vii, 27) ; quæ se mundam vocat, cum sit sordibus plena ; quæ se innocentem clamat, cum sit sceleribus irretita, quæ pudenda committit, et facta sua in alteram dicit, ne prior audiat quæ commisit. De factis enim vestris Catholicos infamatis, ut populos a Domino separetis. Proinde quod quasi tuos, ut ab aqua nostra se abstineant, hortaris, et dicis, *Ab aqua aliena abstine te, et de fonte alieno ne biberis : fons aquæ tuæ privatus sit tibi ; ne quisquam extraneus communicet tibi* : quis non videat Prophetam conjugibus pudicitiam commendasse, et te a veritate procul errasse ? Aut si fonti tuo communicare nullus debeat extraneus, cur extraneos quæris, cur Catholicos rebaptizas ?

CAPUT XIII. — DONAT. dixit : Claret ergo apud traditores esse multitudinem aquarum, ubi diversa schismatum semina, ubi hæreticorum multimodas pestes, ubi Manichæorum detestanda sordium sæculenta, vel² in abruptum coenosi gurgitis lacum in æterna morte abrepto³ charybdis vidit, et exterminii oleum flammis edacibus animavit.

CATH. respondit : O probare ! o errare ! o delirare ! *Claret ergo apud traditores esse multitudinem aquarum, ubi diversa schismatum semina, ubi hæreticorum multimodas pestes, ubi Manichæorum detestanda sordium sæculenta* : quomodo probas nobiscum esse schismaticorum multimodas pestes ? Si nobiscum essent, non hæretici, sed catholici essent.

CAPUT XIV. — DONAT. dixit : Audi dicente Salomone : *Muscæ morituræ exterminant confectionem suavitatis* (Eccle. x, 1). Olei est ergo genuina suavitas, quæ si tactu improbo fuerit violata, fit ingrata confectione polluta. Et recte Spiritum sanctum immundis alitibus traditores æquatis, quod in aliena mensa improbi corruant, et olei suavitatem immundis tactibus scedent.

CATH. respondit : Quis tactu improbo violat, qui quod invenit servat, an qui confectum impudenter exterminat ? Quando oleum vestrum tetigimus, quando Spiritum sanctum injuriando fugavimus ? Docete aliquem nostrum in divinitatis oleum improbe cecidisse, aut Trinitatis Baptisma, sicut vos, illicite violasse. Muscæ morituræ Donatistæ circumvolant per totius corporis membra, sicubi reperiant vulnerata, sana pungunt, ægra lambunt, et eorum ulceribus peccatorum vermes fundunt⁴, quæ conscientiam mor-

¹ Juxta Morel hic legendum, *Interpres male, desuper lege, ut sensum possis accipere.* Vide Element. Critic., pagg. 164, 165. Ms.

¹ Forte, vel bene.

² Forte, ubi.

³ Forte, abreptos.

⁴ Forte, infundunt.

deant, quæ animam finiant, quæ putredinem nutriant, quæ nec ipsis mortuis cadaveribus parcant. Muscæ morituræ cum oleum exterminant, oleo perimuntur : neque enim vivitis, qui Spiritum sanctum efflatis.

CAPUT XV. — DONAT. dixit : Hoc proprie David sanctissimus, nostræ fidei regulam ministrans, edocet, idem peccatoris oleum nec salutem asferre, nec e jusquam caput debere contingere. *Oleum*, inquit, *peccatoris non ungat caput meum* (Psal. CXL, 5). Ergo diligenti examine peccatoris requirenda persona est, si non de sacerdote sacrilego, ut profani asserunt, Dominus dixit.

CATH. respondit : Cum sis peccati conscius, audes dicere, *peccatoris requirenda persona est*. Audi quæ sit peccatoris ista persona. Apostolus dixit : *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei* (Rom. III, 23). Et Salomon : *Nullus est hominum qui non peccet* (Eccl. VII, 21). Et Job : *In angelis suis reperit pravitatem; quanto magis in filiis hominum, qui terrenum habent domicilium* (Job IV, 18. 19)? Hæc est persona peccatoris : id est, omnis homo peccator. Si sacerdos es, homo es : et si homo es, peccator es. Quem te ipsum facis? Dixisti te solum esse sanctum, solum justum, solum sine peccato, solum sine macula. Dixisti tuum esse Baptisma, tuum oleum sanctum, tuam mensam dominicam, tua illa omnia quæ fidelibus divinitus tribuuntur. Quid restat, nisi ut scelerate et impiè Deum te esse pronunties? Sed audi quid caput superbiæ audire meruit : *Quomodo cecidisti de cælo, lucifer; qui mane oriebaris, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, Super cælum ascendam, et super astra Dei exaltabo sedem meam, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, et ero similis Altissimo? Verumtamen in infernum descendes, et in profundum lacu* (Isai. XIV, 12-15). Nisi ergo poenitueris, nisi conversus fueris, nisi deposita superbia peccatorum veniam postulaveris, audies quod et ille; quia cum sis homo, facis te ipsum Deum.

CAPUT XVI. — DONAT. dixit : Similiter Dominus per Aggæum prophetam, immundos tactus inquinamentum conferre, nec pollutum quemquam posse sancire, si illicita præsumptione conetur attingere quod sanctum videat contineri, salubri expositione monstravit, dum pro nobis Prophetam cautum exhibuit. *Interroga*, inquit Dominus, *sacerdotes, dicens : Si alligaverit homo carnem sanctam in summo vestimento, et tetigerit summitas vestimenti aliquam creaturam panis, aut vini, aut olei, si sanctificatur? Et responderunt sacerdotes et dixerunt : Non. Et dixit Dominus : Si tetigerit inquinatus in anima horum aliquid, si inquinabitur? Et dixerunt sacerdotes : Inquinabitur. Et dixit Dominus : Sic et populus hic, et sic gens ista : omnis qui illuc accesserit, inquinabitur* (Aggæi II, 12-15).

CATH. respondit : Hoc adversum te usus est testimonio, qui donum Dei in tuo ponis arbitrio. Si enim tactus sancti, immundi inquinamenta non tollit; vanum est quod geritur, quod conficitis, quod lavatis. *Si tetigerit, inquit, quod sanctum est, creaturam panis, aut vini, vel olei, sanctificabitur? Et responderunt sacerdotes, et dixerunt : Non. Ubi est quod vos extollitis, quod sanctitatem vestram munditiam conferre jactatis? Aut si illud movet quod ait, Sic populus hic, et sic gens ista; omnis qui illuc accesserit inquinabitur : docete Aggæum, qui ista dicebat, de medio ejusdem plebis exiisse ne inter eos etiam esset ipse pollutus. Tactus ille opera significat. Si sanctus, inquit, tetigerit immundum, non sanctificabitur : si immundus tetigerit sanctum, inquinabitur : id est, facilius sanctus qui junctus fuerit genti huic pessimæ pessimatur, quam gens ista in melius commutetur; quia proclivius ad imitationem malorum curritur, quam ad virtutes honorum animus excitatur : sicut melli plurimo parum absinthii injectum, velocem amaritudinem trahit; mellis vero etiamsi duplum injiciatur, non poterit ejus obtineri dulcedo. Exeundum ergo nobis est e medio malorum mente, non carne; operi-*

bus, non corporibus. *Nolite*, inquit Apostolus, *communicare operibus infructuosis tenebrarum* (Ephes. V, 11) : *operibus ait; non Altaribus*. Scriptum est enim in Isaiâ : *Qui dicunt, Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es; isti funus erunt in ira mea, ignis ardens tota die* (Isai. LXV, 5). Si te hominum dicta non terrent, saltem Dei minantis ira convertat.

CAPUT XVII. — DONAT. dixit : Nunquam latro in lucem protulit prædam; semper operarii noctis gratam bonis omnibus lucem sæpius horruerunt : solus traditor nec Dei minis frangitur, et in aliena veste improbus gloriatur. Contra quem per Sophoniam Dominus proclamatur, nec auditur : *Erit, inquit, in die sacrificii Domini, et vindicabo in principibus, et in omnes vestitos veste aliena* (Soph. I, 8).

CATH. respondit : Tua non timeo crimina, quia mea munita est conscientia. Quem dicis tradidisse, nomen locumque traditoris ostende. Nunquam id valebis ostendere, sicut nec antea valuisti. Sed etsi aliquem protuleris, mihi obesse non poterit, dicente Domino, *Anima patris mea est; anima filii mea est; anima quæ peccaverit, sola morietur* (Ezech. XVIII, 4). Ego tamen non in aliena veste congaudeo, qui in catholica fide semper exulto. Illa est quam habeo, qua me in die redemptionis misericors et benignus Pater in decore vestivit. *Afferte, inquit, stolam illam primam, et induite illum : quia hic filius meus mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est* (Luc. XV, 22, 24). Illam nimirum de qua Paulus apostolus dixit, *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis* (Galat. III, 27). Hanc habeo, in hac gaudeo, in hac semper gloriosior apparebo. Hæc est quam vos aut ut latrones abstulistis, aut miseri sordidatis.

CAPUT XVIII. — DONAT. dixit : In quantum enim improbitas devios errores alienis bonis cupit astruere, et falsa catholica mendacii nebulas conatur obtegere, per colles tortuosos incedit, cui per Jeremiam Dominus contradictor obiavit : *Nolite, inquit, fidere in vobis in verbis falsis, quia per omnia non proderunt vobis, dicentes, Templum Domini, templum Domini est* (Jerem. VII, 4). Et Dominus in Deuteronomio : *Attende tibi ne offeras holocaustomata in omni loco quemcumque videris; sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, in hac offeres holocaustomata, et ibi facies omnia quæcumque præcipio tibi hodie* (Deut. XII, 13, 14).

CATH. respondit : Optime, et saluti tuæ multum conveniens testimonium posuisti : *Attende tibi ne offeras holocaustomata in omni loco quemcumque videris; sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, in hac offeras holocaustomata, et ibi facies omnia quæcumque præcipiet tibi*. Audi ergo qui sit locus electus, et quæ tribus Domini prædicata. In Psalmo centesimo trigesimo primo habes : *Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam prælegi eam*. Item in Psalmo centesimo vigesimo primo : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem quæ ædificatur ut civitas. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini testimonium Israel. Hic est locus electus; hic mons sanctificatus, hæc civitas super montem posita, ita ut abscondi non possit, hæc radix catholica, hæc vitis fructifera longe lateque diffusa, quæ in Ecclesiastico clamat et dicit, In Sion fundata sum, et in Jerusalem potestas mea* (Eccli. XXIV, 15). Etenim oportuit pati Christum et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus poenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem (Luc. XXIV, 46, 47). Recte me argueres, si in hac hæreditate maneres. At cum in hac Dei patris hæreditate non maneat, in hac Christi regis tribu non milites, cur desertor corripis militem? cur reus increpas innocentem? Et ego tibi dico, *Attende tibi ne offeras in omni loco, hoc est, in omni hæresi; et dicas, et hic Deus, et ibi Deus est : sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, hoc est, in tribu ejus*

ibi offeres holocausta tua, et ibi facies omnia quaecumque praecepta sunt tibi, Hoc fac, et vives.

CAPUT XIX. — DONAT. dixit : Baptisma utique dici non potest, quod aquarum turba dispersit, quod ab Ecclesiae fonte malitia separavit, quod sterilis unda siccat, quod nec angelum vidit, nec prophetam qui se mederi posset invenit, sicut in libro Regnorum quarto lethales aquas Elisæus sanctissimus discussa morte sanavit, et maritante sermone in fetus uberes parere permisit. *Et dixerunt viri civitatis ad Elisæum : Ecce commoratio civitatis bona, sicut et tu, domine, vides; sed aquae multae et steriles sunt hic. Et dixit Elisæus : Accipite mihi unum vas fictile, et immitte in illud sal. Et acceperunt illud : et venit ad exitus aquarum, et projecit sal et dixit, Haec dicit Dominus, Sanavi aquas istas, et non erit mors in eis neque sterilitas : et sanatae sunt aquae usque in hunc diem (IV Reg. II, 19-22).*

CATH. respondit : Gratias Deo Patri, qui quod futurum ostendit, in nobis fidelis implevit. Gratias, inquam, Deo Patri, qui nobis non Angelos solum, non Prophetas, sicut prius in Jericho nostram, id est, in hunc mundum, sed proprium Filium destinavit, Dominum videlicet Angelorum, et principem Prophetarum, qui aquarum sterilitatem, hoc est gentium infertilitatem discussa morte sanaret. Accepit vas fictile, hoc est corpus fragilitatis humanae; sal misit, id est, sapientia divina replevit : in aquam projecit, hoc est, in Jordanem descendit : aquas suo descensu sanavit, id est, gentes suo adventu redemit : et maritante sermone Ecclesiam ex gentibus congregavit, et in fetus uberes longe lateque diffudit. Hoc in nobis impletum qui non videt, caecus ; qui non credit, insanus est. Attende uberes fetus, dic ubi haec non sit Ecclesia, dic ubi tua, praeterquam in angulo Africae inveniantur male collecta, tanquam sarmentum inutile, ex hac ubi praecisa est, ibi remansit, ultra extendi non potuit, quia de radice praecisa statim exaruit.

CAPUT XX. — DONAT. dixit : Accepit una civitas salutaris aquae substantiam, accepit et olei dona una cum liberis vidua, nec beneficium divinum passim propheta commisit, nisi ei quam unum vas olei habere cognovit, Regnorum veritate probante : *Et mulier una ex mulieribus Prophetarum clamabat post Elisæum dicens : Servus tuus vir meus mortuus est; et tu scis quomodo servus tuus erat timens Dominum : et ecce quibus debeo, venerunt accipere duos filios meos in servos. Et dixit Elisæus : Quid faciam? Indica mihi, quid est tibi in domo tua? At illa dixit : Non est mihi ancillae tuae aliquid in domo nisi vas unum olei. Et dixit Elisæus : Vade, pete tibi vasa desoris ab omnibus commorantibus tecum vasa copiosa; et introibis, et claudes ostium ad te et ad filios tuos, et implebis vasa oleo, et reddes debitum (IV Reg. IV, 1-4).* Elisæus enim per veri Baptismi linimenta, operatus est. Nam quia tuum non comprobo, ideo tuos fideles exsufflo.

CATH. respondit : Omnes enim hoc faciunt, quod et tu; omnes fideles exsufflant, dum unicum Baptismi sibi vindicant sacramentum. Talem cum inveneris, non capies, non tenebis, non isto vinculo colligabis; sed agnito signo piratico, ut tecum artem peragat, securum abire permittis.

CAPUT XXI. — FULGENTIUS dixit : Absit ut abire permittam : quoniam Deus dixit, *Compelle omnes introire, ut impleatur domus mea (Luc. XIV, 25).* Qui omnes dixit, nullum exceptit.

AUGUSTINUS respondit : Quid ergo facies?

FULG. dixit : Docebo illum ecclesiam meam esse certissimam.

AUG. respondit : In quo? Numquid Christum qui a Patre omnes gentes accepit, ad Africanam particulam tantum remansisse monstrabis?

FULG. dixit : Dicam quod in paucis constet.

AUG. respondit : Quid si et ejus paucos habebit? Omnes enim in comparatione Catholicae paucos habent.

FULG. dixit : Ostendam quoniam haec est vera quae

persecutionem patitur, non quae facit.

AUG. respondit : Quid si et ejus persecutionem omnino non fecit.

FULG. dixit : Insinuabo secundum Apostolum, quod Ecclesia mea rugas et maculas sola non habeat (*Ephes. V, 27*).

AUG. respondit : Continuo probabitur habere. Scriptum est enim, *Nemo mundus a sorde, nec si unius diei fuerit vita ejus super terram (Job XIV, 4, 5).* Sed quid pluribus? quolibet ingenio capies, et tenebis, quomodo suscipis qui fideles tuos forte retinuit, qui Spiritum sanctum in corde credentis exstinxit?

CAPUT XXII. — FULG. dixit : Distinguo illum, exsufflo, et in remissione peccatorum vera aqua baptizo.

AUG. respondit : Quomodo ejus peccata dimittis, cum scriptum sit, blasphemiam Spiritus sancti in saeculum dimitti non posse (*Matth. XII, 32*)? Sed hunc omittamus, alterum videamus. Dic et Maximianistae, aemulo tuo, quod et mihi dixisti : *Quomodo alter habere potest, si mihi soli concessum est? Aut si juri tuo asseris traditum, quare comprobas alienum?* Respondit et iste Maximianista, Quomodo alter habere non potest, cum et mihi sicut tibi tu probaveris esse concessum? Christianos enim meos et clericos extra Ecclesiam tuam baptizatos vel ordinatos absque ulla demutatione Baptismi vel honoris in integro recepisti; quod ubi Marcellini gestis objectum est (a), refellere nullatenus valuisti.

Item AUG. respondit : Si justus es, cur sententia tua diversa est? Cur Maximianistas suscipis, et meos fideles exsufflas?

FULG. dixit : Quia ille meus erat.

AUG. respondit : Et tu meus eras; cur in schismatico tuo pius, in catholico impius et implacabilis perseveras?

CAPUT XXIII. — FULG. dixit : Plus peccasti; et ideo in te aliter vindicatur.

AUG. respondit : Quid ergo, Baptisma pro vindicta ponis, et quod ad salutem promittitur, a te pro poena tribuitur? Si in Baptismo non delicta donas, sed peccata castigas; si in aqua non liberas, sed flagellas; piratam te esse aperte demonstras : et tamen quid plus peccavi? quid feci?

FULG. dixit : Codices tradidisti, et idolis immolasti.

AUG. respondit : Doce; non feci; facta tua mihi supponis.

FULG. dixit : Pater tuus fecit.

AUG. respondit : Ego patrem nescio nisi Deum. Scriptum est enim, *Nolite vobis patrem vocare super terram; unus est enim Pater vester caelestis (Id. XXIII, 9).*

FULG. dixit : Patrem tuum dico Caecilianum : ipse tradidit, ipse thurificavit, ipse omnia mala commisit.

AUG. respondit : Lege quis illum accusavit, quis convicit, quis coram positum condemnavit. Esto; fecit quod non fecit : numquid filius pro patre damnabitur, cum scriptum sit, *Anima patris mea est, et anima filii mea est; anima quae peccaverit, sola morietur (Ezech. XVIII, 4)?*

FULG. dixit : Tu filius ejus non quidem tradidisti, sed nobis persecutionem fecisti.

AUG. respondit : Equidem non feci, credo tamen quod mei facere potuerint. Quare causam quare: quid, si merebamini? Non enim malos persequi peccatum est; nam et sanctos et sanctum sanctorum Dominum malos legimus persecutos : daemones namque persecutionem Domini non ferentes, clamabant, *Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei? venisti perdere nos (Marc. I, 24)?* Et Paulus Elimam magum ultus est caecitate (*Act. XIII, 41*), et blasphemum hominem tradidit satanae (*I Tim. I, 20*). Et Petrus Ananiam et Saphiram ejus uxorem mendaces occidit (*Act. V, 1-10*) : et Simonem Magum tamdiu persecutus est, donec morte perimeret. Sed et David in persona Christi clamat et dicit : *Persequar inimicos meos, et comprehendam*

(a) Nempe in collatione.

illos; et non convertar donec deficiant: affligam illos, nec poterunt stare (Psal. xvii, 38, 39). Non igitur omnis qui persecutionem passus est, iustus continuo putandus est: sed qui propter iustitiam passus est, ille profecto beatus est, dicente Petro, *Quæ enim gloria est, si peccantes colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patimini, et patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum* (I Petr. ii, 20).

CAPUT XXIV. — FULG. dixit: Sancti quos memoras; edicta iudicium sæcularium non meruerunt, quod vestri fecerunt.

AUG. respondit: Licet, an non licet? Si licet, de licito mormurare non decet: si non licet, tuum crimen emenda, dum licet. Maximianistas enim schismaticos tuos, sicut gesta declarant, auctoritatibus iudicium sæcularium, et adminiculis ordinum virorum¹, et executione militum diversorum, institutis defensoribus ecclesiæ persecutus es, ut eos a suis basilicis depulisses. Qui me increpas, cur non te ipsum primum emendas?

CAPUT XXV. — FULG. dixit: Ideo schismaticis nostris basilicas tulimus; ut veræ Ecclesiæ redderemus.

AUG. respondit: Hoc et nostri fecerunt vobis, suis schismaticis tulerunt, et matri Catholicæ reddiderunt. Quod vestri fecerunt pro pace Donati, hoc nostri fecerunt pro pace corporis Christi.

CAPUT XXVI. — FULG. dixit: Vos estis schismatici; qui et thurificastis et codices tradidistis.

AUG. respondit: Efficiamur infirmis infirmi, ut infirmos iuerificamus. Video quod fieri non potest: pars Donati totum Christi corpus devicit; angulus Africanus orbem terrarum exclusit; gens una universas gentes adduxit²; sarmentum de vite præcidit, et

¹ Forte, *variorum*.

² Forte, *adduxit*; id est, *dammavit*.

ramusculos arborum amputavit. Saltém priorum tuorum circa nos constitutas servares leges; non rebaptizares, sed per pœnitentiam errantium, ut æstimas, animas liberares. Relege decisa patrum tuorum, et vide quid de traditoribus, thurificatis et schismaticis, cum adversus Cæcilianum Carthaginem conspirati venissent, fieri oportere decreverunt. Marcianus vester inter cæteros talem sententiam protulit dicens, quam utique septuaginta qui aderant non improbabant: *In Evangelio suo, inquit, Dominus ait: « Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola: omnem palmitem in me non afferentem fructum, excidet et projiciet; et omnem manentem in me et fructum ferentem, purgat illum »* (Joan. xv, 1, 2). *Sicut ergo palmites infructuosi amputati projiciuntur; ita thurificati, traditores, et qui in schismate a traditoribus ordinantur, manere in Ecclesia Dei non possunt, nisi cognito ululatu suo per pœnitentiam reconcilientur. Unde Cæciliano in schismate a traditoribus ordinato non communicare oportet. Hæc est patrum tuorum fixa sententia. Ecce; quod absit, nos tradidimus, nos thurificavimus, nos schismata commisimus; cur transgredimini mandatum seniorum, ut vestras traditiones statuatis? Sicut palmites, inquit, infructuosi amputati projiciuntur; ita thurificati, traditores, et qui in schismate a traditoribus ordinantur, manere in Ecclesia Dei non possunt, nisi cognito ululatu suo per pœnitentiam reconcilientur: per pœnitentiam, non per linctionem. Si dignaris, vel tui te principes vincant, aut illorum confirma decreta, et tua depone signenta: aut si tua vis valere statuta, illos errasse pronuntia. Apud nos veritas regnat, cur traditio vestra discordat? Salvator in Evangelio sic ait: *Omne regnum in se ipsum divisum non stabit, sed desolabitur* (Matth. xii, 25).*

EXCERPTA ET SCRIPTA VETERA

AD DONATISTARUM HISTORIAM PERTINENTIA,

QUORUM LECTIO SUPERIORIBUS AUGUSTINI CONTRA EOSDEM HÆRETICOS LIBRIS LUCEM AFFERT.

ORIGO SCHISMATIS DONATIANI (a).

Primo loco audi qui fuerint traditores, et plenus auctores schismatis disce. In Africa duo mala et pessima admissa esse constat: unum in traditione, alterum in schismate; sed utraque mala et uno tempore, et iisdem auctoribus videntur esse commissa. Debes ergo, frater Parmeniane, discere, quod intelligeris ignorare. Nam ferme ante annos sexaginta et quod excurrit, per totam Africam persecutionis est divagata tempestas; quæ alios fecerit martyres, alios confessores; nonnullos funesta prostravit in morte¹, latentes dimisit illesos. Quid commorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti²? quid ministros plurimos? quid diaconos in tertio? quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Ipsi apices et principes omnium, aliqui episcopi illius temporis, ut damno æternæ vitæ, istius incertæ incis moras brevissimas compararent, instrumenta divinæ legis impie tradiderunt. Ex quibus erant Donatus Masculitanus, Victor Rusiccadensis, Marinus ab Aquis-Tibilitanis, Donatus Calamensis, et homicida Purpurius Limatensis³, qui interrogatus de filiis sororis suæ, quod eos in carcere Milei necasse diceretur, confessus est, dicens, *Et occidi, et occido, non eos solos, sed et quicumque contra me fecerit. Et Men-*

lus⁴, qui ne thurificasse a suis civibus probaretur, oculorum dolorem fingens ad consessum suorum procedere trepidavit. Hi et cæteri, quos principes tuos fuisse paulo post docuimus, post persecutionem apud Cirtam civitatem (a) (quia basilicæ necdum fuerant restituta), in domum Urbani Carisi consederunt die in iduum maiarum, sicut scripta Nundinarii tunc diaconi testantur (b), et vetustas membranarum testimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus. Harum namque plenitudinem⁵ in novissima parte istorum libellorum, ad implendam fidem adiunximus. Hi episcopi interrogante Secundo Tigitano, tradidisse se confessi sunt. Et cum ipse Secundus a Purpurio increparetur, quod et ipse diu apud stationarios⁶ fuerit, et non fugerit, sed dimissus sit, non sine causa dimissum fuisse, nisi quia tradiderat: jam omnes erecti⁷ cœperant mormurare; quorum spiritum Secundus metuens, consilium accepit a filio fratris sui Secundo minore, ut talem causam Deo servaret. Consulti sunt qui remanserant, id est Victor

¹ *Menalius*, in Germanensi Ms. Vide infra epistolam constantini ad Celsum.

² In Optati editis additur, *verum*. Abest a Germanensi codice ut subintelligatur, *membranarum*.

³ Germanensis Ms., *apud Stationarium*, singulari numero.

⁴ In excusis; *omnes hæretici*. Emendantur ex manuscripto Germanensi.

(a) « Persecutionem tradendorum codicum » appellat Augustinus in lib. 5 contra Cresconium, n. 29; et Cirtensis istius concilii tempus notat in Brevic. Collat., n. 52.

(b) Vide infra, Gesta apud Zenophilum consularem.

¹ Germanensis vetus codex; *funestam prostravit in mortem*.

² Verbum, *suffulti*; abest a Germanensi codice.

³ In eodem Ms., *Limatensis*.

(a) Ex Optato, lib. 4, ad veterem codicem Germanensem recensito et correcto.